

Ova knjiga Vesne Trifunović predstavlja veoma ozbiljnu i fokusiranu analizu koja, kao i tema kojom se bavi, odiše humorom. Pokazavši na koji je način uz pomoć Bergerovih tehnika humora moguće analizirati vic, autorka je otvorila temu tj. mogućnost analize i drugih humorističkih folkornih žanrova i narativa. Brojni primeri viceva čine ovu monografiju zabavnom i smešnom, što ne umanjuje njenu naučnu vrednost – jasno i dobro definisan teoretski okvir, definiciju problematike, analizu, a što je još važnije inovativne teoretske postavke kao i jasne uvide.

Lada Stevanović

Ivana Gačanović. *Problem evropskog identiteta. Uvod u antropologiju Evropske unije*. 2009. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Etnološka biblioteka, knj. 44. 128 str.

U domaćem kontekstu, pojam Evropska unija uglavnom asocira na politiku, ekonomiju i putovanja bez vize. Da bi se *postalo* Evropljaninom u Evropskoj uniji, potrebno je usvojiti i ispuniti određena "prava i obaveze", ali da bi se pojedinac *osećao* takvim Evropljaninom neophodno je postojanje svesti o evropskom identitetu (počevši od važnih simbola poput zastave, grba i himne) i svesti o kulturi.

Radom *Problem evropskog identiteta. Uvod u antropologiju Evropske unije*, koji predstavlja prerađenu verziju master rada odbranjenog na Filozofskom fakultetu u Beogradu 2008. godine, Ivana Gačanović Evropsku uniju sagledava iz jednog drugog ugla – antropološkog. Kroz analizu identitetskih politika ove evropske zajednice, autorka problematizuje poimanje i upotrebu koncepta "evropskog identiteta" i "evropske kulture" u

njenom zvaničnom diskursu, istovremeno razjašnjavajući vezu između EU i antropologije.

Pored odabrane literature koja obrađuje ovu problematiku, autorka se prilikom analize koristi zvaničnim aktima Evropske unije (Ugovori iz Maastrichta, Amsterdama, Nice, o Ustavu za Evropu, Reformski ugovor iz Lisabona), te programima i akcijama različitih institucija EU (s akcentom na akcije koje sprovodi Evropska komisija) koji mogu pomoći u razumevanju istraživanog problema. Autorka na 128 strana ove knjige na zanimljiv način prezentuje svoja razmišljanja i analizu, ograđene hibridnim analitičkim okvirom koji tvore antropologija Evropske unije, antropologija globalizacije, antropologija javnih i praktičnih politika i antropologija multikulturalizma i sistematizovane u šest celina.

Teorijska uvertira i ključni koncepti

Posle jasno definisanih ciljeva, polaznih tačaka i metoda istraživanja, prvi deo rada (kroz poglavlja *Antropologija i evropske integracije: pitanje "evropskog identiteta"*, *Kultura i identitet kao politički neizbežni koncepti*, *Multikulturalizam: kako izaći na kraj sa kulturnom različitostu?*) predstavlja jednu širu teorijsku osnovu koja obuhvata razmatranje odnosa antropologije i pitanja evropske integracije, kulture, identiteta, globalizacije i multikulturalizma.

Analizirajući neka od brojnih pitanja koja su se našla na istraživačkom putu antropologa (koji su se bavili Evropskom unijom), autorka objašnjava antropološku relevantnost ove teme. Ključna pitanja koja se javljaju su pitanje "kulture" i stvaranje "evropskog (kulturnog) identiteta" (14/15). Iako veoma važna, ova pitanja su u studijama EU u početku bila zanemarivana, da bi usled novonastalih

(društvenih, političkih, kulturnih, istorijskih) okolnosti tek u poslednjoj deceniji dvadesetog veka dobila na značaju.

Jedna od polaznih pretpostavki s kojom autorka kreće u svoje istraživanje jeste da problemi koji nastaju prilikom procesa konstruisanja "evropskog identiteta" proizlaze upravo iz neadekvatnih koncepcija "identiteta", "kulture", "zajednice" u evropskim institucijama, politikama i agendama (10). Shvatanje kulture u antropološkoj naučnoj disciplini se tokom vremena menjalo. Prvobitno esencijalistički određena kao jasno ograđeni, konstantni entitet, kultura postaje nešto fluidno, neuhvatljivo, konstruisano. Kao važnu promenu u antropologiji koja se tiče koncepta kulture, autorka vidi u promeni s kojom kultura od predmeta antropološke analize postaje njeno kognitivno sredstvo za razumevanje kako političkih tako i drugih tekovina savremenog sveta (34). U skladu s postavljenim ciljevima, Ivana Gačanović identitet i kulturu u kontekstu EU razmatra kroz skiciranje načina na koji je tzv. "stari" koncept kulture postao sveprisutan u retorici savremenih političara, društvenih teoretičara, te ističe pojedine uzroke i manifestacije savremene ekspanzije ovog pojma (33). U ovom radu je zastupljen relativistički koncept kulture koji se posmatra kao kulturno-istorijski konstrukt (34), dok se kritika "starog" koncepta zasniva na "novoj" antropološkoj koncepciji "postkulture" koja se primenjuje i na probleme multikulturalizma, kao i identitetskih politika institucija EU (31).

Tesno povezana s Evropskom unijom, globalizacija je u radu shvaćena kao sveprisutna teorijska konstrukcija (koja je dostigla karakter prećutnog znanja) i paradigma unutar koje se odvijaju savremena teorijska razmatranja (24). U skladu s temom rada, autorka ukazuje na neke globalizacijske tokove koji su implicirali pro-

menu u shvatanju kulture i identiteta (priroda odnosa veza među ljudima, izmenjena percepcija teritorijalnosti i identifikacije individue) i s tim u vezi pokazuje da principi teritorijalnosti i narodnosti ipak nisu nestali iz projekta izgradnje EU, te da bi nastojanja antropologa trebalo da se kreću u pravcu razlikovanja *deteritorijalizacije* i *reteritorijalizacije* (30).

Kao jedna od najčešće navođenih posledica globalizacije je multikulturalizam. S obzirom na to da multikulturalizam implicira određenu teoriju kulture/identiteta, Ivana Gačanović smatra da je teorijska intervencija u savremenim multikulturalnim raspravama (u okviru politike identiteta) jedan od najvažnijih izazova za antropologiju (40). Pružajući pregled osnovnih ideja i problema koji odlikuju multikulturalizam, autorka skreće pažnju na problematična mesta ovog koncepta, polazeći najpre od njegovog određenja (42).

Kultura i identitet(i) u EU

Drugi deo knjige (koji čine poglavlja *Izgradnja evropskog identiteta iz antropološke perspektive*, *Kako izmisliti Evropljanina?* i *Zaključak: ka evropskom građanstvu*) predstavlja analizu materijala na osnovu koje autorka upućuje na problematična mesta u identitetskim politikama EU koje se u radu shvataju kao "nekonzistentan skup ideja i akcija, koje zagovaraju i sprovode evropske institucije, a koje za cilj imaju stvaranje svesti/privrženosti/lojalnosti EU kao političkom entitetu i projektu, od strane njenih "građana" tj. "Evropljana" (54). Jedan od osnovnih problema koji se javlja jeste nejasnost same ideje "evropskog identiteta" kao i prisutnost "starog" koncepta kulture, naročito u domenu "kulturnih programa" (58).

U kontekstu priče o evropskoj zajednici, u ovom radu se na kulturnu politiku

gleda kao na "skup normativnih delatnosti pomoću kojih vladajuće strukture pokušavaju da razviju identitete i svest političkih subjekata (grupa i/ili pojedinaca), u cilju ostvarivanja određene političke ideje" dok u tom slučaju kultura predstavlja osnovno sredstvo za postizanje takvog cilja (59). Samim tim postaje jasno zašto je važno uočiti koji se koncept kulture krije iza zvanične retorike. Polazeći od pretpostavke da kultura figurira kao vezivno tkivo u projektima stvaranja političkih zajednica, Ivana Gačanović istražuje pojam kulture u zvaničnom diskursu EU kroz analizu inicijativa evropskih institucija te aktuelnih politika i programa (npr. *Kultura (2007-2013)*), najpre se osvrćući na određenje ovog pojma u Ustavu (62). Autorka takođe upućuje i na grupe simboličkih inicijativa koje imaju za cilj formiranje svesti o zajedničkom pripadanju (naročito program *People's Europe*). Analiza je pokazala još jedan bitan momenat, a to je da nije reč o *podizanju* svesti već o *stvaranju* jednog novog "evropskog" osećaja zajedništva i pripadanja (97). Razvoj evropskih kultura se odvija i kroz socijalne i obrazovne politike EU kao i brojne akcije vezane za obrazovanje i mlade (kulturne razmene, promovisanje kulturnog i jezičkog diverziteta), a osnovne vrednosti koje unija propagira (između ostalih i borba protiv rasizma) se "uče" i na seminarima, raznim programima i događanjima. Na osnovu iznetog materijala moguće je izdvojiti neke od kulturnih karakteristika koje se mogu naći u zvaničnom diskursu EU (kultura je: nešto što nekome pripada, što se nasleđuje, aktivnost, predmet razmene i saradnje, nešto manipulativno, aplikabilno) a koje autorka označava kao primere esencijalističkog shvatanja ovog koncepta (87). Jedna od najisticanijih vrednosti EU jeste kulturna različitost (85).

U radu se dalje ukazuje na problematičan momenat konstruisanja "evropskog identi-

teta". Naime, u multikulturalnom društvu svaki pojedinac zahteva jednak građanski tretman, dok istovremeno svako ima pravo da bude različit (82). Osnovne odlike "evropskog identiteta" su poštovanje ljudskih prava i prava na različitost, međutim autorka upozorava da je reč o kontradiktornosti jer univerzalnost evropskog nasleđa isključuje potrebu za izdvajanjem kulturnih različitosti (101). Kao problem bi se moglo označiti i to što se ovi koncepti u javnom diskursu ne dovode u pitanje već se koriste samo kao eksplikativne kategorije (83/84).

Važno, i od identiteta neodvojivo mesto predstavlja i konstitucionalizacija "evropskog građanstva". S tim u vezi, Ivana Gačanović kreće od pretpostavke da je koncept građanstva upotrebljavan za idejno približavanje stanovništva država članica EU (23). Posle prikazivanja određenja koncepta građanstva u članovima Lisabonskog ugovora, navedeni su i razlozi zbog kojih je ovaj koncept problematičan (nije zamena nacionalnog građanstva već njegova dopuna, građani nisu nosioci suverenosti već su to države članice i dr.) (108).

Na osnovu pružene analize postaje jasno da se Evropa umnogome i dalje (samo)određuje kroz koncepte nasleđa i tradicije (humanizam, Razum, zajedništvo) te da je stoga suprotstavljena multikulturalnoj, multietničkoj, multikonfesionalnoj, multijezičkoj Evropi (114) kakvom se predstavlja. Jedna od uloga antropologa bi mogla biti i u isticanju značaja kulture u ovoj "evropskoj priči" kao i na insistiranju na činjenici da kultura nikad nije bila, a ponajmanje u globalizovanoj današnjici, fiksni entitet.

Bavljenje Evropskom unijom otvara jedno novo i posve neophodno istraživač-

ko polje u domaćoj antropologiji, naročito kada se ima na umu činjenica da se gotovo svakodnevno, u različitim kontekstima, susrećemo s pojmom Evropske unije. Najpre u tom smislu i vidim vrednost ove knjige. Kao svojevrsan uvod, ova studija predstavlja vrlo korisnu polaznu osnovu ne samo za razmatranje problema evropske zajednice, već i nezaobilaznih antropoloških pitanja kulture i identiteta. Budući da je reč o aktuelnoj temi kojoj se pristupa na zanimljiv i razumljiv način, verujem da će se knjiga naći i u rukama vanantropološke čitalačke publike.

Marija Ristivojević

Elizabet Abot. *Slatko-gorka istorija šećera*. 2009. Beograd: Geopoetika, 388. str.

Studija "Slatko-gorka istorija šećera", autorke Elizabet Abot podeljena je u četiri dela, a njih tvore dvanaest poglavlja. Pisana je na pristupačan način i namenjena širokoj čitalačkoj publici, zadržavajući spoj antropologije i istorije koji pruža mogućnost da se ova namirnica sagleda na sveobuhvatan način.

Prvi deo studije, pod naslovom *Orijentalno zadovoljstvo osvaja Zapad*, odnosi se na širenje uzgoja šećerne trske iz Južnog Pacifika i Azije u Evropu. Poglavlje pod naslovom *Počinjte vladavina šećera* pojašnjava na koji način je šećer ušao u svakodnevnu upotrebu. Naime, arapska ekspanzija učinila je da navike u ishrani evropskog stanovništva budu zauvek izmenjene. Arape je u pohodima obavezno pratio šećer, a s njim i osnovna tehnologija uzgoja i specifična administracija. Čak i posle njihovog povlačenja, industrija šećera nastavila je da se razvija, a sađenjem šećerne trske bavili su se i Malteški vitezovi, koji su na svojim krstaškim pohodima postali podložni slatkim ukusu.

Evropljani su šećer koristili kao: lek, začin i dodatak jelima, ukrasni materijal, konzervans, zaslađivač i prehrambeni proizvod, ali prošli su vekovi dok nije ušao u široku primenu. Rafinacija šećera, bila je toliko primitivna i mukotrpa da je izjednačavana sa "tehnološkim nazadovanjem". Tako dobijeni šećer bio je preskup, zbog čega su jedino kraljevski i plemićki dvorovi mogli uživati u njegovim čarima. Veza između šećera i moći bila je i više nego očigledna sve do XVI veka, kada vlasništvo nad Novim svetom preuzima Evropa i kada šećerna trska počinje da se uzgaja na Hispanioli, a prvi uspešni plantažer bio je Kristifor Kolumbo.

Kada se ukorenila, proizvodnja šećera podrila je gotovo sve što je bilo pre nje: narode i njihove civilizacije, poljoprivredu, floru i faunu. Svetski fond za prirodu objavio je 2004. godine da je šećerna trska biljnom i životinjskom svetu nanela možda više štete od bilo kog drugog useva. Uzgoj šećera pratilo je i istrebljivanje naroda, pretvorenih u robove. Pripadnici plemena Taino, koji su naseljavali Hispanijolu, nestali su do polovine XVI veka, kao i mnogi drugi koje zamenjuju afrički robovi. Radna snaga bila je dopunjavana i Evropljanima koji su bili proterani kao jeretici, politički oponenti, zatvorenici...

Poglavlje *Proleterizacija šećera* posvećeno je analizi procesa preobražaja šećera kao statusnog simbola u namirnicu dostupnu široj populaciji. "Silazak" šećera među pripadnike srednje klase dogodio se u XVI veku. Tada prvi put počinju da se štampaju kuvari, a kao glavno sredstvo prenošenja šećera označen je puding koji je počeo da se služi jednom dnevno u Engleskoj. Drugo efikasno sredstvo bio je sladoled. Međutim, prava revolucija u potrošnji šećera nastupa dolaskom troje gorkih namirnica u Evropu: čaja, kafe i čokolade, koje su dovele do